

Lipták András

**A természettudományos kutatások nélkülözhetetlen eszközeinek nemcsak mestere, hanem művésze is
Péczy Antal üvegtechnikus**

Az 1950-es évek második felében a Kossuth Lajos Tudományegyetem Szerves Kémia Intézetében havonta egy bő hetet töltött egy mindig elegánsan öltözött, közel negyvenes férfi, aki korán reggel kezdett dolgozni, és munkáját szinte késő estig, esetenként éjszakába nyúlóan folytatta, s kezében az üvegcsövek a kívánatos formát vették fel függetlenül attól, hogy a cső kapilláris, vagy karvastagságú volt.

Az intézet vezetője, Bognár Rezső professzor úr és az idősebb docensek Tótinak szólították. A viszonzás Bognár Rezső akadémikusnak „szervusz Profesz-szor Úr”-ként hangozott el, a docenseket tegezve, név szerint üdvözölte. Az intézet fiatal oktatói és hallgatói a „vendéget” nagy tisztelettel Péczy úrként üdvözölték. Péczy úr a nagy intézet munkatársai és hallgatói által eltört üvegeszközöket javította és a kérések szerint új eszközök és berendezések elkészítését is megvalósította. Esetenként a bonyolult eszközök elkészítése heteket, hónapokat vett igénybe, mint pl. a higanydiffúziós vákuumszivattyú, az antibiotikumok izolálásához szükséges Craig extrakciós berendezés, a debreceni ivóvíz nemkívánatos komponenseinek kinyeréséhez alkalmazott vízanalízis berendezés, a híres mikrolaboratórium, amely néhány milligrammos mennyiségekkel való munkát tett lehetővé. Említhetjük a kromatográfiás berendezéseket, a vízmentes reakciók kivitelezését biztosító, tetszőlegesen módosítható eszközöket. Ezen berendezések térfogatigénye néhány millilitertől 15-20 literig terjedt. A Péczy úr által készített üvegeszközöket a biztonság, a praktikusság és a „művészi kivitelezés” jellemezte.

A családok eredete. Az eddigi felsorolt üvegtechnikusi teljesítmény nem mond semmi közelebbit Péczy Antal gyermekkoráról, ifjúságáról, családjáról és nagyívű pályafutásáról. Bár évtizedek óta ismerjük, mégis ismeretlen maradt számunkra is, s csak a legutóbbi egy-másfél évi baráti beszélgetéseink segítettek ahhoz, hogy bővebbet tudjunk róla, hogy megismerjük és életútjának egyes szakaszait felfedjük.

Az apai ág bizottsággal a nagyapáig (Péczy Balázs) vezethető vissza, aki nyomdász volt és három fiúgyermekét nevelte. Közülük Péczy Antal (1890) Képzőművészeti Főiskolát végzett, gimnáziumi rajztanárként működött, képei napjainkban kiállításokon, aukciókon is gyakran feltűnnek. A második fiú, Péczy Lajos (1894-1954) – Péczy Antalunk édesapja – üvegtechnikusként

vált nevezetes szakemberré, akit 1910 körül a Chinoin Gyógyszergyár tulajdonosa és igazgatója, Wolf Emil hívott meg gyárába, hogy vezesse be az ampullagyártást. Volt olyan időszak, hogy 30 ember dolgozott az ampullagyártáson. Wolf Emil, hogy megtartsa Péczely Lajost, lehetővé tette számára, hogy a Chinoinon belül egy önálló üvegtechnikai vállalatot hozzon létre „Péczely és Ivicz” néven. Ezt a jól prosperáló vállalatot 1950-ben államosították. A harmadikról, Péczely Józsefről mindössze annyi ismeretes, hogy író volt Gyulán, és 12 gyereket nevelt fel. Ezek közül Péczely Antal mindössze eggyel tartott kapcsolatot.

Anyai ágon a nagyapa (Hodasek Leó) – aki a Dreher Sörgyárban serfőzőmesterként játszott fontos szerepet – és felesége (Frenka Fanni) Csehországból költöztek Budapestre. Rövid időn belül a család kedvező anyagi feltételek mellett, az Egyesült Izzó közelében a Váci úton éttermet nyitott. Itt dolgozott Hodasek Leó Erzsébet nevű lánya is, akit Péczely Lajos vett feleségül. A frigyből, a főszereplő Antal és egy leánytestvér (Erzsébet) született.

A szerető családi környezet hatása. A két gyermeket a család nagy szeretettel nevelte. Ehhez nagyban hozzájárult a nagymama és az édesanya is. A kis Tóni 3-4 éves korától büszkén hangoztatta, hogy ő üvegtechnikus lesz. A gyermeki vonzódás mind erősebb lett az apai foglalkozás iránt. Tizennégy évesen (1931) az édesapa üzemében már felelősségteljes odaadással és tanulási vágygal sajátította el azokat az eljárásokat, amelyeket a gyárban dolgozó szakemberek nagy gyakorlattal végeztek. Édesapja rendszeresen figyelmeztette, hogy ne csak nézze a felnőtteket, hanem kérdezzen is és így sajátítson el tőlük számos fogást, mozdulatot és megoldást. A figyelmes munka és a gyakorlat 5 éves képzési időt jelentett. Ekkor az édesapa bejelentette, hogy a 19 éves Tóni 1937 első napjaiban Olaszországba, Rómába utazik, hogy tovább gyarapítsa ismereteit és önállóságát. Egyedül utazik két napon keresztül Rómába, ahol számára két ismeretlen magyar férfi, a fehér zsebkendőt lengető fiatalembert fogadja. Segítenek az érkező részére egy albérletet szerezni, s az édesapja által előkészített egy éves szerződés alapján alkalmazást nyer egy elektronikai gyárban, ahol feladata neonreklámok üvegcsöveinek előállítására. A meglehetősen egyszerű munka nem sok örömet szerez számára, de a szerződés kötötte és a feladatait tisztességgel elvégezte. A szerződés lejártá előtt néhány héttel maga keresett álláshelyet egy vegyszer nagykereskedelmi vállalatnál, amelynek tulajdonosa Dr. Ciro Donáti biztosított szerződést a fiatal Péczelynek.

Itália bűvölete. Itt a lényegesen sokoldalúbb üvegtechnikai munka tovább gyarapította az ismereteit, s egyidejűleg a Donáti család szinte családtagként kezelte. Ez a kapcsolat valóban kétoldalú volt, szülei többször meglátogatták az ifjú üvegtechnikust, aki az elkövetkező 6 év alatt több alkalommal szülőföldjére is hazatért, de a kapcsolat egészen a 80-as évekig fennállt a két család között. A 7 éves római tartózkodás sokoldalú lehetőséget nyújtott a 20. századi „peregrinusnak”, aki elsajátította a modern üvegtechnikának minden fortélyát, s bizo-

nyos közgazdasági gyakorlatra is szert tett. Megtanult olaszul, megismerte Rómát, a komolyzenét, különösen az operamuzsikát. Gyakori látogatója lett, a Római Operának. Különös érdeklődést mutatott a kiváló olasz operaénekesek (Benjamino Gigli, Amelita Galli-Curci, Tito Schipa, stb.) iránt. A zene iránti érdeklődése már a gyermekkorában is megnyilvánult; otthon zongorázni tanult, édesanyja minden vasárnapi ebéd után zongorázott. A Magyar Rádió adásának megindulásával a vasárnap délutáni egy órás zenei műsort a család, az édesapa szobájában mindig közösen hallgatta. Az olaszországi zenei élmények termékeny talajra kerültek. Később – már itthon – a művészi filmek iránt is érdeklődött, erről tesz tanúbizonyságot az a közel 500 filmkazetta, amelyeket a közelmúltban ajándékozott a Debreceni Református Hittudományi Egyetemnek.

Túlélni a II. világháború borzalmait. A hét évet meghaladó olaszországi tartózkodást 1943-ban, a Rómát is elérő II. világháborús nehézségek zavarták meg. A Magyarországra történő visszatérést az ugyancsak Rómában tartózkodó Kertész család javasolta, s szervezte meg a hálókocsis vasúti hazatérést. A családdal Péczely Antal 1940-ben ismerkedett meg a Magyar Nagykövetség egyik augusztusi fogadásán. A Donáti család nem támogatta a hazatérési tervet, de a 16 éves Kertész Katalin – akit 1948-ban vett feleségül Péczely Antal – befolyása a mérleg nyelvét – a háromnapos utazás minden nehézségével járó – hazatérés javára billentette.

A Budapestre történő hazatérés utáni másfél év tragédiái és nehézségei közismertek. Ezeket a családokat sem kímélte a történelem; Kertész Gézárt a németek kivégezték, Péczely Antalt „malenykij robotra” a Szovjetunióba hurcolták. Az ereje teljében lévő 91 kg-os fiatal Péczely Antal – az út- és a vasútépítés minden nehézségét viselve – rövidesen 50-51 kg-ra soványodott, de életét megmentette az az elhatározás, hogy minden munkát elvégez, hogy hazájába hazatérhesen. Talán az alultápláltság ellenében a saját elhatározása sem lett volna elegendő a hazatéréshez, ha egy szovjet orvosnő az utolsó félévben nem viszi egy katonai kórházba. Az elhatározás és a szervezete megmentette az életét. 1948 tavaszán megkezdődött az életben maradt magyar hadifoglyok hazatérése. A 13 lágerben eltöltött közel 4 év után zokogva lépték át Záhonynál a határt, s együtt sírtak azokkal a határmenti lakókkal, akik ugyancsak szeretteikre vártak. Várták azokat is, akik évek óta porladtak ismeretlen helyen tömegsírokban.

Néhány napos debreceni vizsgálat és igazolás után május 3-án tért haza szüleihez Budapestre, akik újságból olvasták, hogy Antal fiuk is a hazatérők között lesz. A boldog katolikus édesanya misét celebráltatott az újpesti katolikus plébánián.

Új lehetőségek és csalódások. Az első hónapot a pihenés, a hazatérés alig hihető érzésének befogadása, az itthoni szabadság megélése, az ismerősök felismerése vette igénybe. A társadalomba való beilleszkedés az ő esetében viszonylag könnyen ment, hiszen édesapja a Chinoiban dolgozott, oda szabad bejárása volt és lett, mivel a gyár területén lévő „Péczely üvegtechnika” „Péczely és Fia

üvegtechniká"-vá módosult. Az első szakmai élmény is bekövetkezhetett néhány hét múlva Straub F. Brunó akadémikus telefonhívása révén, aki különböző élőszövetek anyagcsere folyamatainak vizsgálatához ún. Warburg-berendezéseket szeretett volna laboratóriumában alkalmazni. A precíz gázbüretta berendezést 7 éves olaszországi tartózkodása alatt Péczely Antal megismerte és néhány hét elteltével Straub professzor részére előállította a kért mérőberendezést. Straub professzor évtizedekkel később is emlegette a tehetséges ifj. Péczely Antal segítségét.

Rövid idővel később jelentkezett Bognár Rezső professzor is, aki a Budapesti Műegyetem Szerves Kémiai Intézetének rendelt a háborúban tönkrement, megsemmisült laboratóriumi eszközök helyett újakat. Ekkor találkozott Péczely Antallal a nagybeteg Zemplén Géza professzorral is.

1948 őszén az édesapa átadta fiának a „Péczely és Fia üvegtechnika” üzem vezetését. Az édesapa előre látta a rövidesen bekövetkező államosítást. Letargikus hangulatban élte át a következő éveket, fiát is visszafogta az igen gyakran felhangzó keserű apai vélemény „ne csináld, minék, úgyis elvesznek mindent”. Az államosítás bekövetkezéséig (1950. december 16.) eltelt időszak mozgalmas 2 és fél évet jelentett az ifjú Péczelynek is: új üzletfelek és munkatársak toborzása, a munka megszervezése, a szükséges tőke biztosítása mellett 1948. augusztusában megnősült, feleségül vette Kertész Katalint, 1949-ben született fia, Lajos. Tovább építette kapcsolatát az egyetemi és az akadémiai szférával. 1948 őszén édesapja javaslatára látogatást tett Debrecenben, fogadta Szalay Sándor, Tankó Béla és Vályi Nagy Tibor. Az utóbbi professzor jó barátságot tartott édesapjával, s hasonló fogadtatásban részesült a látogató is. Tankó Béla professzor sokoldalúságáról volt híres, az üvegtechnika sem volt idegen tőle, így a látogató fogadtatása is megalapozott volt.

Anyósa 1949-ben az ifjú párt feltétlenül külföldre akarta menekíteni, de a vőhajthatatlan maradt. A 11 évi távollétet elegendőnek találta, s hazáját nem volt hajlandó elhagyni.

Az államosítást számos vállalkozás tragédiaként élte meg. A „Péczely és Fia üvegtechnika” üzemet a Chinoinon belül a név formális meghagyása mellett, de a Chinoinba beolvasztva valósították meg, s ennek a részlegnek vezetésével Péczely Lajost bízták meg, de a vezetést rövid időn belül Péczely Antal vette át, mindketten elfogadható fizetéssel. Az ifjú magasabb fizetést követelt, mint amit a gyári vezetés tervezett. Ezt a módosítást, ha nehezen is, de elfogadták, mert látták, hogy nagyszerű szakember, maga is rendszeresen üzemi munkát is végez és tanítja a gyárban dolgozó munkásokat. Kiváló szervező volt és nagyszerű összeköttetéssel rendelkezett. Magával tudta ragadni a munkásokat, mert a teljesítmény után a jövedelem is magasabb lett.

Az 50-es évek első felében az üzemek nyersanyaggal való ellátása akadozott. Péczely Antal Vas Zoltánt kereste fel, hogy a Chinoinba lévő cég gázt, üvegcsöveket és oxigént kapjon. Péczely Antal dinamizmusa és munkaszeretete tetszett a

Tervhivatal elnökének, Vas Zoltánnak és mindenben támogatta az agilis és következetes fiatal vezetőt.

Új utak keresése. Sikeres együttműködés a tehetséges szakemberek és a kutatni akaró tudósok között. Az államosítás után röviddel felmerült annak gondolata, hogy a Chinoinból célszerű lenne leválasztani a még mindig „Péczy és Fia üvegtechnika” nevet viselő céget. A Chinoin igazgatója, Mezei Barna elfogadta a Magyar Tudományos Akadémia javaslatát és az Akadémia 1952-56 közötti időszakban kiépítette a KUTESz-t (Kutatási Eszközök Kivitelező Vállalat), amely Újpesten és Zuglóban nyert elhelyezést. Az 1956-ban 20 fővel induló üzem munkatársai száma 1976-ra 55-re növekedett. A szervezés dandárját Rusznyák István az MTA elnöke és Osztrovszky György főtitkár szorgalmazta. A KUTESz kiváló, fiatal szakemberek gyülekezete volt. Hamar felfigyelt a kutatói szféra a kiváló alkotóképességekkel rendelkező szakemberekre, s nemcsak vásároltak a KUTESz-től, hanem tanácsot is kértek. Újra felerősödött a kutatói és az egyetemi szféra közötti együttműködés. Néhány tanulságos példa mutatja, hogy milyen sikere volt az 50-es években a kezdődő együttműködéseknek: Straub F. Brunó professzor 1948-ban kért segítséget a Warburg-készülék elkészítéséhez. Szegedi intézetvezetőként a KUTESz-től a legkülönbözőbb berendezéseket is alommal rendelte. Ő volt az, aki Törő Imre professzort tájékoztatta, hogy a külföldi Petri-csészék falvastagsága nem azonos, így a preparátumok mikroszkópos vizsgálata hibaforrásokat eredményezhet. Péczy Antal megfelelő kenőanyagokat vizsgált meg (parafalisz, lenolaj, gőzölt bükkfa, fenyőfa stb.) míg megtalálta a hutai technológia alkalmazásával kiépíthető homogén falvastagságú Petri-csészéket.

Kiemelkedik Bognár Rezső professzor együttműködési készsége, aki főtitkárként számos alkalommal fogadta a KUTESz vezető munkatársait, és példa lett ez a magatartás a következő évtizedek főtitkárai –Erdey-Grúz Tibor, Erdei Ferenc, Köpeczi Béla és Pál Lénárd – előtt is.

Számos *kémikus* és biokémikus szoros kapcsolatban volt a KUTESz produkálta eredményekkel. Az ELTE-ről Szabó Zoltán, Bruckner Győző; BME: Oláh György (Nobel-díjas), Polinszky Károly, Tettamanti Károly; SzTE: Fodor Gábor, Faredin Imre; DE: Szalay Sándor, Tankó Béla, Vályi-Nagy Tibor, Bognár Rezső, Nánási Pál, Antus Sándor, Rákosi Miklós, Dávid Éva, Bazsa György, Beck Mihály. Az ipari ill. gyógyszerkutatás területéről: Wolf Emil, Földi Zoltán, Magyar Károly és Toldi Lajos.

Bognár *Rezső* professzor és Péczy Antal rendkívül sikeres munkájának egyes részleteire feltétlenül szükséges kitérni. A KUTESz létrehozása az Akadémia által a sikertörténetek közé tartozik, de a sikerek közé tartozik az a baráti együttműködés is, amely Bognár Rezső professzor és Péczy Antal között az 1949-1990 közötti bő 40 esztendő alatt a KLTE Szerves Kémiai Tanszékén megvalósult. A felsorolt nagyobb berendezések mellett több ezerre tehető a mikroanalitikai kellékek, a laboratóriumi eszközök sokasága (hűtők, kolonnák, csi-

szolatos lombikok, csiszolat átmenetek, rázó- és csepptölcsérek, desztilláló feltétek, dugók, komatográfias oszlopok, csiszolatos lombikok az 1-2 ml-es térfogattól a 25 literesig). Ezek óriási értéket, számos esetben muzeális értéket és művészeti élményt képviselnek.

Ezektől függetlenül nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy együttműködésük eredményeként évtizedeken keresztül 400-450 ember részére biztosítottak megbízható munkahelyet. Ezeknek előzményei a következők: 1963-ban Bognár professzor felvetette annak gondolatát, hogy hogyan lehetne Debrecenben egy ún. „kis –KUTESz”-t létrehozni. Péczely Antal józanul látta, hogy az ilyen méretű üzem(ek) termékei Európában piacra találnának. A városi pártbizottság hűzta-halasztotta a döntést, újabb és újabb adatokat kérve, s azon vették magukat észre, hogy Szabolcs-Szatmár Megye hasonló bizottsága tervekkel felszerelve jelentkezett Bognár professzornál, aki megunva a huzavonát, Nyíregyháza segítségére sietett és felkérte Péczely Antalt a nyíregyháziak segítségére. Szinte azonnal megindult a munka, Péczely Antal és néhány budapesti üvegtechnikus havonta 1-1 hetet Nyíregyházán töltött. Olyan emberek oktatását vezették, akiknek korábban halvány fogalmuk sem volt az üvegtechnikáról, de lelkesedésük határtalan volt. Mivel gázuk sem volt, kezdetben benzinnel helyettesítették a hiányzó palackos ill. vezetékes gázt. Négy év elteltével 300 ember dolgozott egy nyílt területen felépített és berendezett üvegtechnikai üzemben.

Hasonló időben és módon lépett Sopron is, ahol ugyancsak a budapesti KUTESz segítette a képzetlen munkások betanítását. Itt 150 ember dolgozott évtizedeken keresztül és terméküket értékesíteni tudták főleg a KGST országok piacain.

Nyugdíjazás után a mindig optimista, kiváló szakember. Joggal mondható, hogy az üvegtechnika legkiválóbb szaktekintélye Péczely Antal volt. Nem volt párttag, csak kiváló és teljesítményt követelő szakember, aki szakmai segítséget adott a fiatalabb munkatársaknak és igyekezett számukra teljesítmény alapján több bért biztosítani. A KUTESz politikai apparátusa elég nehezen viselte el, hogy az Akadémia legmagasabb beosztású vezetői elsősorban vele tárgyaltak, a döntés meghozatalok alkalmával az Ő javaslata volt mérvadó. Így nem meglepő, hogy 1984-ben a KUTESz káderei nyugdíjazását kezdeményezték. Ez májusban be is következett, bár az Akadémia akkori főtitkára, Pál Lénárd felajánlotta számára a további maradást. Büszke volt, nem akart senki megtúrt beosztottja lenni. A KLTE Szerves Kémiai Tanszékét és a Biokémiai Tanszékét a legfontosabb finom üvegtechnikai eszközökkel még közel egy évtizedig ellátta. A segítőkész együttműködést a KLTE vezetése 1992-ben Pro Universitate díjjal tüntette ki. Ez a kitüntetés az egyetem legmagasabb kitüntetései közé tartozik és általában a legkiválóbb professzorok nyerik el az egyetem érdekében végzett több évtizedes tevékenységük alapján. A Magyar Tudományos Akadémia főtitkára (Márta Ferenc) 1979. évi előterjesztése alapján Péczely Antal a Munka Érdemrend ezüst

fokozata kitüntetést nyerte el. Az Akadémia is magas szinten ismerte el a KUTESz - ben végzett tevékenységét.

Barátok, kollégák, segítőkész ismerősök és a család segítségére még napjainkban is számíthat a 91 éves örök optimista. Az utóbbi évtizedben látása fokozatosan romlik, keringési problémái is felléptek, dolgozni már nem tud. Nagy szeretettel beszél két orvosáról, akiknek valóban lelkiismeretes gondoskodása példaértékű. Péczely Antal kérte, hogy a saját szavaival kerüljenek a megemlézendők közé: „Dankó Katalin, az orvostudományok doktorának az életemet, Hatvani István szemész-professzornak a látásomat köszönhetem” hangzik a kívánságmondat.

Péczely Antal Debrecenhez való ragaszkodása, mély kötődése ma is tart. Minden évben 4-5 alkalommal néhány napot régi ismerősök társaságában tölt. Néhány barátját 2-4 hetenként szombaton 9 órakor felhívja. Kimaradhatatlan a Szerves Kémiai Tanszék Karácsonyi Ünnepe, ahol mind kevesebb a régi munkatárs, ismerős, esetleg barát.

Talán néhány szót a családjáról. Fia Péczely Lajos 1949-ben született. Érettségi után a Budapesti Műszaki Egyetemen vegyipari gépészként szerzett diplomát. Édesapja gondosan előkészítette elhelyezkedését a Chinoinban. E tény közlése alkalmával az ifjú diplomás csak ennyit közölt: „Ahol téged ismernek, én oda nem megyek.”. A válasz is lakonikus rövidségű volt: „Azt csinálsz, amit akarsz.”. Szerencsére mindketten belátták, hogy kölcsönösen figyelembe kell venni és tisztelni egymás véleményét, hogy azt csinálhassák egész életükben, amit élvezettel végezhetnek.

Jelenleg Lajos könyvkiadással foglalkozik. 2007-ben egy csodálatos albumot állított össze és publikált a Kelet Kiadónál. Az album címe: Közép-Ázsia „Aki erre jár, nem tér vissza”. A szerző életcélját így fogalmazta meg: „Születtem, tanultam, és más lettem, mint ami szerettem volna lenni. Azonban ez a más tette lehetővé, hogy utazó legyek”. Hat év alatt (2002-2007) az „utazó” 214 napot töltött Közép-Ázsiában. Ennek kapcsán közel negyvenezer kilométert utazott. A gyönyörű albumot édesanyjának dedikálta:

*„A Mamám emlékének ajánlom
féltése kísért minden utamon”*

Közvetlenül a könyv megjelenése előtt az édesanya 2007. szeptember 12-én meghalt.

Az igényes album összeállítását megköszöni feleségének is: „Köszönöm feleségemnek Katalinnak a hosszú utazásokhoz nyújtott támogatását és e könyv megszületéséért végzett fáradtságos munkáját.”. A szép munka meglágyította és boldoggá tette az atyai szívet, büszke a fiára, mert az is maradandót alkotott.

Mindazok, akik Péczely Antallal szakmai és/vagy baráti kapcsolatot ápoltak, őszinte szeretettel és tisztelettel köszöntik a közeljövőben 91 éves szakembert és kívánnak jó egészséget és további nyugodt éveket.